

In deze editie:

- Telganger nu ook voor tellers
- Wintertellingen Vleermuizen
- Proco-overleg 18 maart 2000
- Nacht van de Vleermuis
- Meervleermuisweekend
- Eekhoornmonitoring
- Evaluatie tellingen Vleermuiszomerkolonies
- Ruige dwergvleermuistellingen in kasten

Telganger nu ook voor tellers

Vanaf vandaag zullen ook de tellers van Zoogdiermonitoring (ZM) de Telganger ontvangen. Voorheen werd de Telganger alleen naar de provinciaal coördinatoren (proco's) gestuurd om hen te informeren over de laatste nieuwtjes op het gebied van ZM. De tellers krijgen meestal maar eenmaal per jaar bericht van ZM over het nieuwe telseizoen en de resultaten van het afgelopen jaar. Het leek ons een goed idee om ook de tellers meer te betrekken bij ZM. Voortaan kunnen jullie dus 4x per jaar een Telganger verwachten, met informatie over verschillende deelmeetnetten. We hopen dat jullie dit op prijs stellen en vooral enthousiast blijven tellen voor ZM.

MvD

Wintertellingen Vleermuizen

Versturen telgegevens 2000

De officiële deadline voor het insturen van de telgegevens van het seizoen 2000 (15 maart) is inmiddels verlopen. Van 6 proco's zijn de telgegevens binnengekomen, aan de overige 7 is gevraagd dit zo spoedig mogelijk te doen. Als de gegevens niet voor 27 maart bij ons binnen zijn, kunnen ze niet meer tijdig naar het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) worden gezonden. Het gevolg is dat de gegevens pas in 2001 worden verwerkt en de resultaten over 2000 vooralsnog incompleet zijn.

Nieuwtjes over de tellingen in seizoen 2000

Hoewel het overzicht verre van compleet is, zijn er toch al een paar leuke waarnemingen te vermelden. In Limburg was weer een Bechsteins aanwezig, terwijl in Overijssel dit jaar **twee** exemplaren werden geteld. De vraag is nu of de Overijsselse overwinteraars zich ook in de zomer in Overijssel ophouden, of dat het dieren zijn die in het najaar vanuit Duitsland een reisje naar ons land ondernemen om te overwinteren. In Overijssel werd overigens ook weer een vale vleermuis geteld. In Gelderland was de vale bij Apeldoorn weer present, daarnaast werd een vale

aangetroffen in een object bij Arnhem. Jaarlijks worden er 's winters in Nederland ongeveer 30 vale vleermuizen geteld en deze hangen, op bovenstaande uitzonderingen na, allen in de groeven in Zuid-Limburg.

In Gelderland werd, dankzij een onderzoek om

Brandts vleermuizen van gewone baardvleermuizen te kunnen onderscheiden een Brandt's vleermuis gevonden. Het is voor het eerst dat deze soort met zekerheid in Gelderland

werd aangetroffen.

Gelderland is een provincie waar relatief veel objecten en vleermuizen worden geteld. Ruud Kaal doet zijn best om daar nog een schepje bovenop te doen. Zo vond hij boven Arnhem een tot dan toe onbekend object waar ruim 60 vleermuizen in verbleven en trof hij in een tot dan toe onbekende waterput boven op het Veluwemassief ruim 150 vleermuizen aan, waaronder ruim 60 franjestaarten.

Start/stop-gegevens

Nu het aanleveren van de telgegevens nagenoeg is afgerond, wil ik de telleiders en proco's vragen hun energie te steken in het invullen van de vragenlijst over de toegangssituatie van winterobjecten voor vleermuizen bij het starten en stoppen van tellingen. Ik zal kort uit de doeken doen waarom die gegevens van belang zijn voor een goede analyse. Het CBS berekent met een hiervoor speciaal ontwikkeld statistisch programma (TRIM) de trends van de vleermuizen. In de telreeks van een object ontbreken vaak een of meerdere teljaren. TRIM schat het meest waarschijnlijke aantal vleermuizen voor de jaren dat er geen gegevens bekend zijn. Deze waarden worden berekend door rekening te houden met de trends in de andere objecten en de trend in het object zelf. De berekeningen worden uitgevoerd met als startjaar 1986. Dit betekent dat van alle objecten ontdekt na 1986, bekend moet zijn of een object al toegankelijk was voor vleermuizen toen het werd ontdekt. Zo ja, dan schat TRIM de meest waarschijnlijke aantallen voor de voorgaande jaren. Is dit niet het geval (bv een nieuwbouw-object

of een object dat is opgeknapt en voor vlemuizen toegankelijk gemaakt), dan wordt een 0 ingevoerd. Bij het stoppen geldt hetzelfde principe. Van een object moet bekend zijn of het is afgesloten voor vlemuizen, dan wordt een 0 ingevoerd, of dat het voor de tellers niet meer toegankelijk is, maar wel voor vlemuizen, dan berekend TRIM weer de meest waarschijnlijke waarde.

Het CBS wil de gevraagde gegevens zo snel mogelijk invoeren om voor de zomer de nieuwe indexen te kunnen berekenen. Daarom wil ik de telleiders en proco's verzoeken de lijsten zo snel mogelijk in te vullen en **voor 15 april** naar de VZZ te sturen.

Objectgegevens

Naast het leveren van de telgegevens en de start/stop-gegevens, is er nog een onderwerp dat enige aandacht verdient. Vanaf 1995 is met enige regelmaat gevraagd om de objectformulieren (voor zover mogelijk) in te vullen en naar de VZZ te sturen. Dit jaar zijn van een aantal mensen weer formulieren ontvangen, maar het geheel is nog verre van compleet. Waarom is het van belang om de gegevens te verzamelen?

Met behulp van de verzamelde gegevens worden analyses uitgevoerd, die erop gericht zijn meer over de eisen van de verschillende vlemuissoorten te achterhalen. Deze gegevens kunnen o.a. weer gebruikt worden om objecten beter in te richten. Aan de telleiders en de proco's die nog onbeschreven objecten hebben de vraag om de objectformulieren in te vullen (de informatie over starten en stoppen heeft voorrang) en deze voor de zomer naar de VZZ te sturen.

Nieuw telformulier

Er zijn plannen om het telformulier te veranderen. Het telformulier zoals dat er nu ligt, wordt vaak als lastig ervaren. Bovendien is mijn ervaring dat door de huidige opzet de kans op fouten te groot is. Waar ik zelf aan denk is een telformulier waarop zoveel mogelijk informatie al is voorgedrukt (denk aan objectnummer en -naam, naam telleider e.d.) en waarop per object één regel wordt gebruikt om de telgegevens voor alle soorten te noteren. Daarnaast kan ook informatie over het object voorgedrukt worden weergegeven, waarbij het de bedoeling is dat als er een verandering in de situatie optreedt (plaatsing van een deur e.d.), de telleider eenvoudig de verandering kan aangeven. Op het proco-overleg op 18 maart is over het nieuwe telformulier gesproken.

VD

Proco-Overleg 18 maart 2000

Ieder half jaar overlegt het team Zoogdiermonitoring (ZM) met de provinciale coördinatoren (proco's) van de verschillende deelmeetnetten (eekhoorns, braakballen, vlemuiskolonie's en wintertellingen vlemuizen) en deskundigen op het gebied van zoogdieren.

In het voorjaar wordt het zogenaamde 'Proco-overleg' georganiseerd, waarin vooral de technische aspecten van de deelmeetnetten worden besproken. In het najaar wordt het 'Deskundigen-overleg' georganiseerd waar inhoudelijk over de tellingen wordt gesproken.

Voor het proco-overleg van 18 maart 2000 stonden de volgende onderwerpen op het programma:

- * overzicht en taken van alle betrokkenen bij ZM.
- * protocollen van de deelmeetnetten: de afspraken wat, wanneer, waar en door wie moet gebeuren is op papier gezet

en uitgewerkt.

* telformulieren: het invullen van telformulieren kost nu nog vrij veel tijd, ZM blijft zoeken naar vereenvoudigingen en verbeteringen.

* zomerkolonietellingen vlemuizen: naast het tellen van kolonie's vlemuizen in gebouwen, is de haalbaarheid bekeken van het tellen van vlemuizen op kerkzolders.

* tellingen van ruige dwergvlemuizen: bekeken is of het mogelijk is ruige dwergvlemuizen te volgen met vlemuiskastellingen.

* zelfbouw-batdetectoren: wat zijn de mogelijkheden om zelf een (goede) batdetector te bouwen?

Over de uitkomst van het overleg meer in de volgende Telganger!

MLH

Nacht van de Vleermuis

De eerste Europese Nacht van de Vleermuis in 1998 was in Nederland een ongekend succes. Meer dan 10.000 mensen wilden mee met een excursie van de Vleermuiswerkgroep Nederland (VLEN-VZZ). Er was echter maar voor zo'n 3.500 mensen plaats. In 1999 hebben veel van de mensen die de VLEN in 1998 moest teleurstellen een tweede kans gekregen. Maar er zijn nog steeds enkele honderden die niet met een excursie zijn mee geweest. Voor hen wil de VLEN in het voorjaar van 2000 nog excursies geven. Met name in Noord-Holland staan nog veel mensen op de wachtlijst. De VLEN is naarstig op zoek naar excursieleiders. Wie wil helpen (ook als je niet in Noord-Holland woont, maar daar wel een excursie zou willen geven) kan contact opnemen met Rudy van der Kuil, tel. 070-3652811, email: van_der_kuil1@zonnet.nl.

De derde Europese Nacht van de Vleermuis is overigens in september 2000. Het is nog niet bekend of daarvoor nieuwe aankondigingen in de media geplaatst worden.

DW

Meervleermuisweekend

De Veldwerkgroep van de VZZ organiseert in het weekend van 23 tot en met 25 juni een vlemuisenkamp in Vollenhove (Overijssel). Tijdens dit kamp zullen o.a. kolonies van meervleermuizen die

hier 15 jaar geleden ontdekt zijn opnieuw opgespoord en geteld worden. Vorig jaar hebben enkele leden van de Veldwerkgroep hier al een simultaantelling uitgevoerd die interessante gegevens opleverde. Niet alleen over de meervleermuizen, maar ook over rosse en watervleermuizen. Een aanrader, zeker voor wie meer wil weten over deze soorten en het simultaan tellen van kolonies.

Opgave door een kaartje te sturen naar Frank Mertens, Thorbeckestraat 18, 6702 BR Wageningen DW

Eekhoornmonitoring

Resultaten 1999

Onderhand zullen veel tellers zich afvragen waar de resultaten blijven van de tellingen gedaan in 1999. Uiteraard een zeer terechte vraag en ik zal hier in het kort uitleggen waarom de resultaten op zich laten wachten.

Begin 1999 is de coördinatie van het deelmeetnet eekhoornmonitoring door mij overgenomen. Het viel mij op dat de laatste jaren te weinig aandacht was besteed aan de kwaliteit van het meetnet. Hoe belangrijk het ook is om jaarlijks resultaten als feedback naar de tellers te kunnen presenteren, gezien de werktijd die ervoor beschikbaar is (1 dag per week), leek het mij in dit geval verstandiger om eerst iets aan de kwaliteit van het meetnet te doen. Afgelopen maanden is daarom o.a. veel tijd gestoken in het opschonen van de bestanden, het opstellen van een protocol (=beschrijving door wie er wat en wanneer allemaal gedaan moet worden) en het maken van een overzicht van de ligging van telgebieden die in stand 'moeten' worden gehouden. Momenteel is de inhaalslag bijna afgerond. Bij het opstellen van het protocol is overigens getracht de efficiëntie en de kwaliteit van het meetnet te verhogen, o.a. door de proco's meer bij het meetnet te betrekken. Tot nu toe zijn van de proco's alleen maar positieve reacties ontvangen en lijken we op de goede weg te zijn om een beter deelmeetnet tot stand te brengen.

Inmiddels is het telseizoen 2000 al weer voorbij en lijkt het ook qua beschikbare tijd zinvoller om de analyse uit te voeren nadat de telgegevens van seizoen 2000 zijn toegevoegd. De resultaten zullen dan in de Telganger worden gepresenteerd. Ik hoop dat jullie begrip kunnen opbrengen voor de situatie en in de toekomst blijven meewerken.

Versturen telgegevens

2000

Als het goed is, dan hebben de tellers de telgegevens inmiddels naar de proco's gestuurd. De officiële deadline is immers 7 maart. Heb je de gegevens nog niet verstuurd, dan wil ik deze personen hierbij verzoeken alsnog de gegevens naar

de proco's te versturen. Daarbij kan voor de Drentse tellers gemeld worden dat er in deze provincie een nieuwe proco is en wel: **mevrouw Prinsen, Westeinde 32, 7991 RV Dwingeloo, 0521-598332**. Heb je de gegevens al naar Marian Bodewes gestuurd, geen nood die stuurt ze door. Met de proco's is in principe afgesproken dat zij contact opnemen met de tellers die nog niets van zich hebben laten horen.

Oproep eekhoornmonitoring

In het blad 'Landleven' heeft in maart een oproep gestaan voor het monitoren van eekhoorns en is het adres van de VZZ vermeld. Tot nu toe heeft dit 15 reacties opgeleverd en iedere week melden zich nog een aantal mensen. Aan deze personen is uitgelegd wat eekhoornmonitoring inhoudt en dat ze volgend jaar mee kunnen doen. Er is hun gevraagd ter zijner tijd contact op te nemen met de proco's. De proco's zullen over enkele weken een lijst met aanmeldingen ontvangen.

Nieuw telformulier

Momenteel wordt een nieuw telformulier ontwikkeld. Waarom is dit noodzakelijk? Ten eerste willen we ertoe over gaan zoveel mogelijk informatie al voor te drukken, zodat de teller minder hoeft te vullen en de kans op fouten kleiner wordt. Daarnaast zullen een aantal rubrieken verdwijnen of veranderen. Tenslotte zullen twee rubrieken worden toegevoegd, waaronder een rubriek betreffende beheersmaatregelen (dunningen) in het telgebied, welke van belang kunnen zijn om de geconstateerde trends te verklaren. Tijdens het proco-overleg van 18 maart is over het nieuwe telformulier gesproken. Waarschijnlijk zal het nieuwe telformulier in het volgende seizoen gebruiksklaar zijn.

Dode eekhoorns

Dit jaar kwam van enkele personen de melding dat zij in hun provincie (Drenthe en Noord-Brabant) meerdere dode eekhoorns in het bos hadden gevonden (dus niet doodgereden). Dan rijst natuurlijk meteen de vraag: wat is er aan de hand? Is dit toeval of dreigt het geheimzinnige virus, waardoor de Nederlandse populatie in de jaren zestig werd gedecimeerd, weer toe te slaan? Momenteel is daar niets zinnigs over te zeggen. Opmerkelijk is echter dat de afgelopen jaren bij Stichting Eekhoornopvang meerdere zieke eekhoorns werden binnengebracht met een vreemd ziektebeeld (loslatende huid aan de poten). Op een aantal van deze zieke dieren is door de Universiteit Utrecht (na overlijden) sectie gepleegd en daaruit bleek dat betreffende eekhoorns een pokkenvirus bij zich droegen. Nu willen we graag een overzicht proberen te krijgen waar dode eekhoorns worden gevonden (dus niet de verkeersslachtoffers), om t.z.t. eventueel via onderzoek meer aandacht aan dit fenomeen te schenken. Als jullie in het bos dode eekhoorns vinden of gevonden hebben, stuur dan een berichtje naar de VZZ met datum en locatie (aanduiding van het kilometerhok of stip op een kaartje). Daarvoor

kan het gratis antwoordnummer worden gebruikt;
Antwoordnummer 2426, 6800 VJ Arnhem.
VD

Evaluatie tellingen vleermuiszomerkolonies

Na 5 jaar monitoring van vleermuiszomerkolonies is een evaluatie gedaan naar de waarde van de resultaten van het meetnet voor landelijke trendbepalingen. In het evaluatierapport is een overzicht gemaakt van de beschikbare gegevens, de gebruikte criteria voor het tellen, knelpunten en de mogelijkheden om dit te verbeteren.

Het is gebleken dat de resultaten onvoldoende zijn voor de opdrachtgever, het CBS, om landelijke trends te kunnen berekenen. Vanuit het CBS is daarom het idee geopperd om voor zometellingen alleen de aandacht te richten op een meetnet kerkzolders en de telgebieden. De tellingen van losse kolonies zouden dan geheel komen te vervallen. De opdrachtgever zal aan het eind van dit jaar beoordelen of het meetnet voldoende resultaten oplevert en zal blijven leveren voor het bepalen van

landelijke trends. Is dit niet het geval dan kan de financiering voor de landelijke coördinatie door ZM stopgezet worden. Het standpunt van ZM over de voortgang van het meetnet zometellingen is

wat genuanceerder: het meetnet kolonietellingen is om meerdere redenen een belangrijk en waardevol meetnet.

Vanuit ZM willen we er daarom zo veel mogelijk aan doen om dit meetnet in de lucht te houden (ook als de opdrachtgever mocht besluiten niet verder te willen). Er zullen dus een aantal verbeteringen doorgevoerd moeten worden, waardoor de kwaliteit van de gegevens toeneemt zodat ook in de toekomst de bescherming van vleermuizen hiermee onderbouwd kan worden.

In het Proco overleg van 18 maart is een werkplan besproken voor het komende seizoen. Hierin ligt de nadruk op het tellen in bestaande en nieuw aan te wijzen telgebieden. In de volgende Telganger informeren we jullie over dit werkplan.

MvD

Ruige dwergvleermuistellingen in kasten

Op het vorige proco-overleg in 1999 is door Gerhard Glas van de VleGel (Vleermuiswerkgroep Gelderland) geopperd ruige dwergvleermuizen te gaan monitoren door middel van vogelnest-/vleermuiskasten. Zoogdiermonitoring heeft in overleg met deskundigen de mogelijkheden bekeken.

Het volgen van de ruige dwergvleermuizen door middel van tellingen van vleermuizen in kasten kan wel, maar heeft een aantal nadelen.

* alleen het tellen van sexueel actieve mannetjes is zinvol,

* kasten hebben een aanzuigende werking,

* alle dieren in een kast worden verstoord,

* voor een goede monitoring zijn honderden kasten nodig die er niet zijn.

Het alternatief

Het alternatief is het inventariseren van roepende mannetjes ruige dwergvleermuizen op vaste telroute's. De opzet lijkt hierbij sterk op de oude opzet van het deelmeetnet 'Roepende Mannetjes' wat juist afgefallen is wegens een te geringe deelname. Het verschil is de intensiteit van de methode. Het aantal territoriale ruige dwergvleermuis-mannetjes is stabiel in de periode eind augustus tot half september. Daardoor kan worden volstaan met één telling in de eerste week van september (uiteraard wel bij goede weersomstandigheden). De telling dient rond 24:00 plaats te vinden. In de oude opzet moest nog minimaal 4 tot 5 maal geteld worden. De opzet is om een transect van 1,5 tot 2,5 kilometer te inventariseren op werfroepende mannetjes ruige dwergvleermuizen.

De enige kanttekening die gemaakt kan worden, is dat niet geheel duidelijk is of genoeg tellers bereid zijn één maal per jaar een (vaste) route af te lopen.
MLH

Colofon. Ieder kwartaal maakt het team van Zoogdiermonitoring een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "de telganger". Dit wordt verspreid onder de deelnemers van Zoogdiermonitoring.

Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door voor 1 juni 2000 en ze komen in de Telganger. Tot ziens! Mieuw van Diedenhoven, Vilmar Dijkstra, Maurice La Haye en Dennis Wansink.

Adres: VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ, Arnhem.

e-mail: Zoogdier@bigfoot.com

Website: www.xs4all.nl/~zoogdier/.

